

órákra, mely tanulókísérleti órák anyagát elsősorban a szilárd, folyékony és légnemű anyagok vizsgálatára építjük. – Belvárosi iskolakörzetünk tanulói meglehetősen tájékozatlanok, tapasztalatlanok a ház körüli növények és állatok ismeretében, ezért a bevált kirándulások mellett rövid tanulmányi séták beépítésére is szükség van, mint például kerti munkák, eszközök megfigyelése a gyakorlatban, piaci séta, állatkerti séta stb. Erre a különböző tantárgyak tananyagának időbeli összehangolásával is gazdaságos megoldást találhatunk. – Kritérium-teljesítményt mérő témazáró és év végi minősítő-értékelő feladatsoraink is átdolgozásra várnak oly módon, hogy a plusz-teljesítményekről is megfelelő információkat, tehát az eddiginél differenciáltabb képet kaphassunk.

A már feltárt és még feltárható hiányosságok korrigálása, tanítási programunk folyamatos továbbfejlesztése mellett szükségessé vált egyedi taneszközök kidolgozása. Így például a programunknak megfelelő munkatankönyv és a tananyagot szervesen kiegészítő szöveggyűjtemény összeállítása. Többéves (előreláthatólag még két-három éves) továbbfejlesztő és kiegészítő munka eredményeként véglegesíthetjük és ajánlhatjuk széles körű hasznosításra programunkat egyedi taneszközeinkkel együtt.

SZIKORÁNÉ KOVÁCS ESZTER
Nyíregyháza

Weöres Sándor: Buba éneke című versének elemzése

A MEG NEM VALÓSULHATÓ FELTÉTEL FESZÜLTSGOLDÓ SZEREPE

1. Ó ha cinke volnék, 1.a útra kelnék, 1.b 3. hömpölygő sugárban énekelnék – 1.c minden este 6. morzsára, búzára visszaszállnék anyám ablakára. 1.d 1. 9. Ó ha szellő volnék, 2.a mindig fújnék, 2.b minden bő kabátba 12. belebújnék – 2.c	nyári éjen, fehér holdsütésben 15. elcsitulnék jó anyám ölében. 2.d 2. Ó ha csillag volnék 3.a 18. kerek égen, csorogna a földre sárga fényem – 3.b 21. Jaj, de onnan vissza sose járnék, 3.c anyám nélkül 24. mindig sírdogálnék. 3.d 3.

A költemény 3×8 soros szabályosan ismétlődő ritmusképletű sorokból áll: 6 4 6 4 4 6 4 6. A sorok szótagszámának változása, a versszakok gondolatjellel történő belső tagolása a versszakok (és egyben a versegész) tartalmi, hangulati világával harmonizál. *Buba* = főnév, tájzó: *bábu, játékbaba*, vagyis *Buba* a megszemélyesített bábu, játékbaba. *Buba éneke* az el- és visszavágódás kettős érzését szövegezteti meg úgy, hogy a költő behelyezkedik e lírai szerepkörbe, *Buba* szerepébe.

A tartalmi, hangulati meghatározójegyek, a lírai feszültségteremtés és annak oldása a versmondásokat (benne a tagmondásokat) rövidebb sorokra bontja, tördeli. E szabályszerűen ismétlődő, hagyományos értelemben „áthajlásszerű”, sajátos ritmus szülte jelen-ség következtében 7 esetben a sor végén maradó határozó értékű nyelvi elem rímtelen

lesz. A rímtelenség okát, valamint a rímtávolság versszakonkénti növekedését a vers érzelmi tartalmának változása határozza meg. A versben a távolságok fokozatai nőnek, az *el-* és *vissza* térbeli kettőssége mozgatja a lírai gondolatot, a feszültség és oldás aránya versszakonként változik. A ritmus fontos szervező erő lesz, összekapcsolja a változó szótagszámú sorokat. A szótagszám és az összecsendés alapján a következő változatos rímelhelyezést és rímtávolságot találjuk a 3×8 soros versben (a rímtelenséget x-szel jelölöm):

1. versszak	2. versszak	3. versszak
6)	6)	6)
4)	4)	4)
6 ^x)	6 ^x)	6 ^x)
4)	4)	4)
4 ^x)	4)	4 ^x)
6 ^x)	6)	6)
4)	4)	4 ^x)
6)	6 ^x	6)

A költemény mondatstruktúrája az alapézés hordozójává, az *el-* és *visszavágyódás* kifejezőjévé válik. A verset alkotó 3 mondategész a 3 versszak. Mindhárom versszak élén kiemelten egy feltételes időhatározói mellékmondat áll, melyet 3 főmondat értékű tagmondat követ úgy, hogy az 1–2. egyszerű mellérendelő kapcsolatos-, a 3. tagmondat pedig az előzőekkel ellentétes összefüggést mutat. A 3 tagmondat tömbösödött egységének közösen van alárendelve az előrevetett feltételes időhatározói mellékmondat. A költemény 3 mondategészének, s benne az alárendelt összetett mondatok tagmondatainak tartalmi, logikai összefüggése így foglalható össze:

$$\{[hi \setminus (1-2) \rightarrow \leftarrow 3] - [hi \setminus ((1-2) \rightarrow \leftarrow 3)] - [hi \setminus ((1-2) \rightarrow \leftarrow 3)]\}$$

A *ba*-val bevezetett mondatok lehetnek potenciálisak és irreálisak az alkalmi tartalomadás függvényében. A költemény meg nem valósult feltételt fogalmaz meg úgy, hogy magában foglalja a meg nem valósítható lehetőséget, mint meg nem valósulható feltételt. A versszakokat kezdő Ó indulatszó mint a vágyódás kifejezése a vers szintaktikai feltételességét a meg nem valósuló feltétel irányába viszi. Nem befolyásolja ugyanakkor a feltételes szerepvállalás versszakonkénti kibontását: az *el-* és a *visszavágyódás* kettősségét.

Mindhárom versszak első sora (feltételes mellékmondata) a szerep feltételes megnevezése: *Ó ha cinke volnék* / *Ó ha szellő volnék* / *Ó ha csillag volnék*. A szerepet megneveő összetett állítmányok igei része a létige 1. szám 1. személyű feltételes módú alakja: *volnék*. Az összetett állítmányok névszói részében megnevezett szerephez kapcsolódnak a vers további igei állítmányai, amelyek az első állítmányban megjelenő feltételességgel viszik egyre messzebb az 1. szám 1. személyű lírai alanyt.

Mértaniaisan szabályos felépítést mutat az 1–2. versszakban a sor végi állítmányok egymásra következője (egyben rímes összecsengése):

... cinke volnék	... szellő volnék
(útra) kelnék	... fűjnék
... énekelnék	belebújnék
-----	-----
visszaszállnék	elcsitulnék

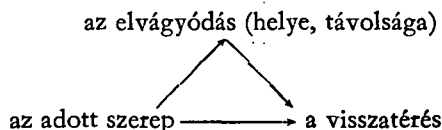
Az első három állítmány az elkívánczozás, a térbeli eltávolodás, az utolsó állítmányok pedig a visszatérés kifejezőjévé válnak. Az állítmányok és a hozzájuk kapcsolódó határozók a térbeli eltávolodást úgy érzékeltetik, hogy az a lelki folyamat kifejezője lesz. A határozók az 1–2. versszak első felében a szerep kibontásának, az előre vivő lendületnek, a játékosságnak a hordozói, fokozva a szerep adta lehetőségek „kihasználását” addig a pontig, ahol abba kell hagyni azért, hogy meglegyen a visszatérés lehetősége: *Hőmpölygő sugárban / énekelnék* erős sodrású lendület viszi előre a lírai alanyt. Mielőtt tovább fokozná az eltávolodást, a versszak 2. fele a *vissza* lehetőségét fogalmazza meg. Meghitt, megnyugtató hangulatú a birtokos jelzős helyhatározó: *visszaszállnék / anyám ablakára*. A visszatérés állandó lehetőségét nyomatékosítja a mennyiségjelzős időhatározó: *minden este*. Hasonlóan lendületes, sőt könnyed a 2. versszak első felének szerepkibontása is, mely pajkos vidámságával a bújócska – játékot idézi: *minden bõ kabátba / belebújnék*. Ezt követően még meghittebb a visszatérés helye, viszont a „mindig” = *minden* nyomatékát elveszítette az időhatározó: *nyári éjen / fehér boldsütésben / elcsitulnék / anyám ölében*.

A 3. versszakban megváltozik a szerep kibontása. A versszak élén itt is összetett állítmány áll: *Csillag volnék*. A lírai alany a kétszeri eltávolodás és visszatérés után most mint *csillag* távolodik a térben: *Ó ha csillag volnék / kerek égen*, a távolság kozmikussá növekszik. Szomorú történetet asszociál a szerepet kibontó predikatív viszony: *Csorogna (a földre) / (sárga) fényem*. Az *égen-fényem* összecsengés társítása a térben teljes, végleges elszakadást vetíti előre, ezt erősíti az *ég* és *föld* végtelen távolsága. Ez a 3. szerep (*csillag volnék*) már fájdalmas lenne. A távolság növekedésével csökken és megszűnik a visszatérés lehetősége. A lírai feszültségnek ezen a pontján nem lendít túl a feloldó visszatérés kibontott lehetőségére, mint a korábbi két versszakban.

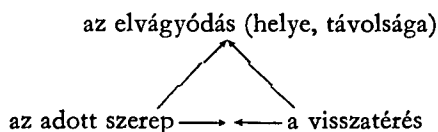
A *jaj!* indulatszó az *ijedtség* és *kétségbeesés* kifejezőjeként azt a fájdalmas lélekállapotot tükrözi, amikor az eltávolodás végleges elszakadássá válna: *vissza sose járnék, / anyám nélkül / mindig sírdogálnék*. A *vissza sose járnék* az 1. versszak *visszaszállnék* igealakjával mint a *vissza* megszűnésének lehetőségével ellentétet. Az *anyám nélkül* a személyes fájdalom okaként áll szemben az 1–2. versszakok személyes meghittségével: *anyám ablakára, jó anyám ölében ↔ anyám nélkül*. A verszáró *sírdogálnék* állandóságát a *mindig* nyomatékosítja, amely korábban a visszatérés időbeni állandóságát *minden este*, s a folyamatos játékot *mindig fújnék* idézte. A *sírdogálnék* igealak a *sír* gyakorító igeképzős (-*dogál*) alakváltozata. A tartós jelentésárnyalatú igealak a feltételes móddal együtt kisebb intenzitásúvá csökkenti a *sír* ige jelentését, enyhíti a feltételesen előrevetített szomorúságot. Ennek mint a vers utolsó szavának szerepe kiemelten hangsúlyos.

A költemény lírai alanya, *Buba* nemcsak egy-egy szerep mögött rejtőzik meg, hanem gondolati játékát, vágyait is szabadon engedheti a feltételes módú igealakok (igei állítmányok) alanyaként. A feltételes mód a költemény érzelmi hangulatának kiépülésében, a lírai feszültség oldásának folyamatában jelentős szerepet kap. A feltételesség itt nem konkrét feltételhez kötött, meg nem valósult cselekvést, történetet jelent.

A meg nem valósuló feltételt, a szerep megnevezését és annak versszakonkénti gondolatbeli kibontását a vágyakozás motiválja. Ahogy az elvágyódás térbeli távlata nő, úgy csökken a visszatérés lehetősége. Ez a gondolati, érzelmi összerendező elv így vázolható az 1–2. versszakban:

A 3. versszakban az összerendező elv ugyanaz, csak benne kimutatható összefüggések lesznek ellentétesek, kizáróak:

A költemény gazdag érzelmi, hangulati, gondolati tartalmat foglal magába úgy, hogy egymás után, majd egyszerre több érzelemsíkot villant fel. Ezek az egymással ellentétes érzelmek (elvágódás, jókedv, felszabadultság → ← visszavágódás, szeretet, nyugalom) szervezik az 1–2. versszak harmonikus érzelmi, hangulati átváltását, s növelik, ha feltételesen is, a 3. versszak feloldhatatlannak tűnő emotív ellentétét.

Az első személyű költeményben az emotív funkció jut szerephez (a poétikai funkcióval együtt vagy annak részeként), amely a lírai alanynak a versbeni üzenettel kapcsolatos érzelmeit, indulatát, hangulatát juttatja kifejezésre. A lírai jelentésértékelődés során nemcsak a versben történtek jelentenek mást, hanem a személyek is. A vers 1. szám 1. személyű alakja a *Buba* szerepkörével azonosuló költői-én jelenlétét feltételezi.

A vers érzelmi, hangulati változását, ellentétét a háttérben álló, a lelki folyamatot befolyásoló térbeli ellentét: a mikro- → ← makrokozmosz kettőssége irányítja. Így az egyes szavak jelentése is hozzáigazodik ahhoz az alapizotópiához, amelyet az érzelmi sík kettősségében (az el- és visszavágódásban) jelölt ki a kontextus.

IRODALOM

Békési Imre: A gondolkodás grammatikája, Szöveg- és mondat szerkezeti elemzések. Tankönyvkiadó, Bp. 1986.

Gáspári László: Stilisztika. Tankönyvkiadó, Bp. 1989.

Szikoráné Kovács Eszter: Nyelvészeti indíttatású verselemzések. A BG-YTKF Tud. Közl. 12/A. Nyháza. 1990.

Török Gábor: A pecsétek feltörése. Bp., 1983.

FODOR ÉVA
Orosháza

Egy lehetséges módszer az általános iskolai anyanyelvtanításban

Anyanyelvtanításunk megújítása évtizedekkel ezelőtt felmerült igény. Történtek lépések azóta a korszerűsítés irányában. Ezek az anyanyelv tanításának egyrészt tartalmi, másrészt formai oldalát érintik. A pedagógusok széles körében ismert a Zsolnai József nevéhez fűződő nyelvi-irodalmi kommunikációs program.

Reméljük, egyre többen vehetnek részt a Tolnai Gyuláné által kidolgozott heurisztikus olvasás-írás tanításban. Ebben a „sikerre ítélt” alapozásban 1992-től már 2, 1993-tól már 3 alsó osztály tanulhat. Elveit Bánréti Zoltán kitűnően folytatja. Tankönyvcsaládját és a Nyelvtan-kommunikáció-irodalom tizenéveseknek című kézikönyvét sok magyar tanár hasznosítja.

A következőkben szeretnék bemutatni röviden egy újabb, a fent említettekhez képest más lehetőséget az anyanyelvtanításban, melynek célja szintén a tanulók szóbeli és írásbeli kifejezőképességének fejlesztése. E módszer alapján végeztem az elmúlt tanévben